

Het gebeurt Over sociale onrust in de Schilderswijk

Samenvatting

16 november 2020

Hans Moors, Ton Baetens, Pia Dijkstra, Jan Maessen,
Harnold van der Vegte, Mary van den Wijngaart en
Kevin Willemsen

Er bestaat zoiets als 'het raadsel van het Haagse geweld'. Het gebeurt vaak en steeds opnieuw, van oudsher. Waarom is dat? Als het gebeurt, is het vrijwel altijd ook in de Schilderswijk. Net als deze zomer, tussen 11 en 15 augustus 2020: felle onrust en ongeregelde heden in de wijk, op een schaal die sinds de zomer van 2015 niet meer was voorgekomen. Wat is er die dagen gebeurd? Hoe heeft het illegaal openen van brandkranen – geen nieuw verschijnsel in Den Haag – kunnen ontwikkelen van een vriendelijk waterballet tot almaar grimmiger ongeregelde heden en grootschalig relschoppen? Waarom? En waarom weer in de Schilderswijk? Wat zit daar achter?

Waar het onderzoeksrapport over gaat

Over die vragen gaat het onderzoeksrapport 'Het gebeurt'. Niet over de rechtmatigheid en effectiviteit van overheidshandelen in die onrustige dagen, maar wel over de breuklijnen en spanningen die eraan ten grondslag liggen. Het duidt de achtergronden, hoe bewoners van 'Het Wijk' of professionals die er werken, denken over de kracht en onmacht van hun omgeving. Het brengt de gelaagdheid in kaart, die er altijd en overal is. In het huidige gepolariseerde klimaat is daar dikwijls weinig aandacht en tijd voor. Gemeenteraden en -besturen horen meestal graag snel wat 'de tien oorzaken van de rellen' zijn – en welke oplossingsrichtingen (lees: geld) het ongetwijfeld goed gaan doen. De gemeente Den Haag heeft in dit geval een verstandige keuze gemaakt, want wie die gelaagdheid niet wil zien, die lost per slot van rekening geen conflicten op.

Na een beknopte beschrijving van wat er in die onrustige dagen tussen 11 en 15 augustus 2020 precies is gebeurd en hoe de (sociale) media hierover hebben bericht (hoofdstuk 2), valt het onderzoeksrapport grofweg uiteen in twee delen. In het ene deel (de hoofdstukken 3 tot en met 6) laten we zien hoe bewoners van de Schilderswijk en mensen die er werk(t)en die onrustige dagen hebben beleefd en wat ze ervan vinden. Wat zij denken dat er allemaal achter zit. Of juist niet.

In het andere deel (hoofdstukken 7 en 8) laten we zien op welke manieren en vanuit welke – soms verhelderende – gezichtspunten die de wetenschappelijke literatuur aanreikt, duiding gegeven kan worden aan wat er is gebeurd en aan hoe mensen in de Schilderswijk dat hebben ervaren. Het historische perspectief, bijvoorbeeld, de lange termijn. De geschiedenis van de Schilderswijk speelt een rol, niet alleen in het echt, maar ook in de verhalen en de nogal specifieke beeldvorming over de wijk in de media, die tot de dag van vandaag bepaalt wat heel veel mensen aan (negatieve) beelden in hun hoofd hebben als ze aan 'Het Wijk' denken. Een klassieker is het stads-sociologische perspectief, toegespitst op buurteffecten en de samenhang daartussen. Dan gaat het al snel over de kwaliteit, de toegankelijkheid en de bereikbaarheid van voorzieningen, hoe kansenontwikkeling werkt en stereotypering doorweegt.

Verder bekeken we de onrust en ongeregelheden als een vorm van 'straatpolitiek': de manier waarop jongeren zich uiten – relschoppen inclusief – durven beschouwen als een manier van politiek bedrijven, statements maken, laten merken dat je er bent. Een ander perspectief is om de handhavingsopgave centraal te stellen, die altijd in wijken en buurten aan de orde is. Handhaving als een vorm van onderhoud, vanuit gemeentelijke gezichtspunt, maar ook volgens mensen die in de wijk werken en wonen. Natuurlijk analyseerden we wat er in de Schilderswijk speelt ook vanuit het perspectief van 'risicosituaties', op een manier die inzicht geeft in welke stapelingen van harde en vooral zachte factoren een voedingsbodem voor onrust vormen.

Bij wijze van slotsom brengen we, ten slotte, de hoofdlijnen van de analyse samen in een zinvol verband om de achtergronden van de ongeregelheden te bezien.

Bevindingen en conclusies

Rellen of onrust?

Tussen 11 en 15 augustus 2020 raakte de politie in de Schilderswijk slaags met groepen jongeren. De politie nam in het heetst van de strijd twee- tot driehonderd jongeren waar, met een harde kern van ongeveer honderd. Bewoners hadden het veelal over honderd tot honderdvijftig jongeren die aan het rellen waren. Een bewoner die 'eerste rang' woont, sprak van 'zeventig jongeren en dertig scooters'. Dat er veel jongeren van buiten kwamen, is een leidend motief in de verhalen van bewoners en professionals. Jongeren hadden het over 'fifty-fifty'. De toeloop van buiten vond,

volgens de politie, vooral tussen 13 en 15 augustus plaats. Tijdens de confrontaties met de Mobiele Eenheid (ME) die dagen, waren 'de linies' aan de kant van de onruststokers niet groot. De ME werd belaagd door relatief kleine, heel mobiele groepen, van relatief jonge jongens. Voor gepland en georganiseerd geweld hebben we geen aanwijzingen gevonden.

Er zijn geen aanknopingspunten voor de veronderstelling dat de ongeregelheden ontstonden door middel van (oproepen op) sociale media. In het verloop ervan hebben ze daarentegen wel een rol van betekenis gespeeld. Sommige jongeren – van binnen en buiten de Schilderswijk – zijn gekomen voor 'het feestje', uit nieuwsgierigheid of sensatiezucht, of gewoon omdat je erbij moest zijn. Er zijn aanwijzingen dat onruststokers afstemden en coördineerden via Snapchat en WhatsAppgroepen. Sommige jongeren hebben bekende kanalen op Facebook of YouTube. Gedurende de ongeregelheden gingen zij 'live' met *posts*, *screenshots* van allerlei platforms en filmpjes. Daar werd veel naar gekeken. Sommige jongeren mochten niet naar buiten van hun ouders, anderen hadden geen zin, maar 'iedereen' heeft de ongeregelheden op de voet gevolgd.

Sociale media

Mensen van buiten de Schilderswijk uitten zich in de berichten die ze over de ongeregelheden plaatsten heftig, eenzijdig, negatief en stereotyperend. De 'eerstelijns' *posts* over de gebeurtenissen, geplaatst door mensen die in de wijk waren, bevatten een combinatie van feitelijke waarnemingen en duiding. De reacties hierop: het landelijke online discours, zijn omvangrijk maar beperkt qua inhoud (negatieve stereotypering). Berichten van mensen die een lokale of persoonlijke band hebben met de wijk, bijvoorbeeld omdat ze er werken, wonen, familie of kennissen hebben, zijn duidelijk gevarieerder, meer genuanceerd. Weliswaar kritisch over de ongeregelheden, maar positief over de wijk.

De Schilderswijk is een media-icoon. Wat er gebeurt, is – voor mensen van buiten – een door de media vormgegeven weergave van de dagelijkse werkelijkheid. De werkelijkheid zelf bepaalt niet hun beeldvorming. Ze hebben geen eigen ervaringen met de wijk, maar baseren hun opvattingen op wat ze via (sociale) media meekrijgen over de wijk. Mensen die de Schilderswijk van binnenuit kennen, krijgen die gemedieerde werkelijkheid natuurlijk ook mee, maar kunnen er – bewust en onbewust – eigen beelden naast zetten.

Een groot deel van de week was de Schilderswijk *trending*. Op zaterdag en zondag, nadat de rust in de wijk was weergekeerd, werd er uitgebreid over nagepraat in vrijwel alle landelijke en regionale media. Nederland speculeerde enkele dagen over hoe het daar alweer zo uit de hand kon lopen. En daarna was het ineens weer voorbij. De Witte Mars van 20 augustus kreeg vrijwel alleen aandacht van lokale media.

Een rijk maar ingewikkeld sociaal weefsel

Veel mensen zijn actief in de Schilderswijk: professioneel, vanuit de grote en gevestigde welzijnspartijen, maar ook vanuit religieuze gemeenschappen, buurtinitiatieven, of kleinschalige projecten, in de hoedanigheid van ouders, buurtbewoners, of 'Schilderswijkers'. Veel activiteiten zijn gericht op jongeren: groepsactiviteiten, vaak sport en spel, vanuit inloophuizen. Daarnaast wordt individuele begeleiding geboden. In de praktijk is het jongerenwerk overwegend gericht op de doelgroep tot 16 à 18 jaar, zeggen mensen die we spraken, ook al bestaat er geen officiële beleidsfocus op die doelgroep. Voor de oudere jongeren zou er bijna niets georganiseerd worden, terwijl deze groep juist moeilijk bereikbaar is en er zich kwetsbare jongeren onder bevinden. Het jongerenwerk heeft beperkt focus op criminogene risicosituaties onder jongeren in het algemeen, de jongeren boven de 16 jaar in het bijzonder. Ook (vermeende) bezuinigingen op het buurt- en welzijnswerk ervaren professionals en bewoners als een gemis, net als dat ze weinig zicht hebben op wat ze vanuit het onderwijs kunnen verwachten met betrekking tot het welzijn in de wijk.

Dat er zoveel verschillende partijen actief zijn in de Schilderswijk, is goed nieuws. Er zit potentieel, maar overzicht ontbreekt en die partijen zijn nogal 'verzuild'. Ze werken voor de eigen groep. Sommige groepen zijn groot, terwijl andere klein zijn. Een 'gesegmenteerd' sociaal weefsel, terwijl een naar consensus zoekend en verbindend netwerk ontbreekt. Er wordt meer naar elkaar gewezen, dan met elkaar naar afstemming gezocht. Een ander nadeel van deze situatie, is dat sommige grote moslimgemeenschappen weliswaar een sterk organiserend vermogen tonen, goede initiatieven ontplooiën, veel doen en teweegbrengen, maar zodoende tevens – althans in de ogen van andere groepen en gemeenschappen – een *claim* leggen op de wijk. Hierdoor ontstaan scheve gezichten, temeer omdat er tussen de verschillende actieve gemeenschappen niet veel dialoog bestaat.

Regie en meer leiderschap met een 'normatieve horizon'

Uit deze situatie vloeien twee belangrijke kwesties voort. De ene betreft de roep om meer regie, vanuit of namens de gemeente, op de samenwerking tussen alle verschillende partijen in het sociale weefsel van de Schilderswijk. Daar heeft het tijdens die onrustige dagen bij herhaling aan ontbroken. Niet toen de politie en de ME gingen ingrijpen, maar toen het nog preventief en de-escalerend had kunnen werken. Er was geen aanpak afgestemd, of om op terug te vallen. De meningen over wat te doen verschilden, de gemeente hield zich op de vlakte en men kwam onderling niet tot overeenstemming.

De andere kwestie gaat over de spanning die er staat – in het stadhuis en in de beleidspraktijk van de Schilderswijk – op het samenwerken tussen de gemeente, seculiere en religieuze organisaties. De Schilderswijk is een wijk waar de lokale overheid niet *geen* onderscheid kan maken en altijd een groep voortrekt of achterstelt. Daar lopen religieuze en culturele breuklijnen dwars doorheen. Die context vergt leiderschap met een 'normatieve horizon': dat er, soms in heel kleinschalige contexten, heldere afwegingen worden gemaakt, dat die eerlijk worden uitgelegd, zodat iedereen begrijpt waarom er onderscheid tussen de een en de ander bestaat. Want de scheiding tussen kerk en staat betekent niet dat er ook een scheiding bestaat tussen geloof en politiek. Integendeel, in de Schilderswijk is juist die speelruimte cruciaal om recht te kunnen doen aan de breuklijnen in én om te kunnen werken met het potentieel dat ontegenzeggelijk in de wijk zit.

Waarom ging het deze zomer weer mis?

De ongeregelheden van deze zomer haken op talloos veel manieren in op wat er speelt in de Schilderswijk. Een aantal structurele kwesties en patronen van handelen kan verklaren waarom het misging en waarom niet valt uit te sluiten dat het ooit weer gaat gebeuren.

Dat betreft, ten eerste, een 'jongerenkwestie'. Met veel jongeren in de wijk gaat het goed, al is er een groep die achterblijft. Althans bij wat de weldenkende meerderheid verstandig vindt. Daar heeft die groep overigens weinig boodschap aan. Ze voelen zich buitenstaander en buitenstaander gemaakt, maar spelen die rol ook met verve. Ze kunnen moeilijk meekomen op verschillende leefgebieden, er zijn gezins- en

contextfactoren die hun ongewenste gedrag versterken en soms worden ze daadwerkelijk gediscrimineerd. Dat sublimeren ze al dan niet bewust in termen van onrechtvaardigheid en disrespect. Dat uiten ze op straat en via sociale media, in een vorm die veel mensen als lamelendige rottigheid ervaren, maar die tegelijk een vorm van zelf-representatie en gehoor afdwingen is. Jongerenwerk doet in de Schilderswijk in de praktijk weinig om deze (leeftijds)groep 'van straat' te halen. Evenmin ligt er nadruk op het corrigeren van overlastgevend en crimineel gedrag. Strak handhaven vinden professionals ingewikkeld, terwijl dat wel zou moeten gebeuren. Zodat gewerkt kan worden aan het verbeteren van inzicht in waarom jongeren zich uiten zoals ze doen, aan het serieus nemen van die verontwaardiging, aan het vermijden van groepsetikettering, aan het versterken van het zelfbeeld van de individuele jongeren.

Ten tweede heeft de Schilderswijk te maken met een complexe *match* van bebouwing en bewoners. Concreet gaat het om twee mechanismen. Sociale stijgers, ten eerste, verhuizen doorgaans uit de Schilderswijk, ofwel omdat ze niet in de wijk willen blijven, ofwel omdat ze er niet kunnen blijven (kleine huurwoningen; scheefhuren; geen koopwoningen beschikbaar). De mensen die niet weg kunnen, of binnen de wijk niet naar een betere plek verhuizen, blijven achter, met gentrificatieprocessen op zichtafstand. De problemen verhuizen niet met de mensen mee. Het tweede mechanisme is dat er in de Schilderswijk vanaf de jaren zeventig grootschalige herstructurering heeft plaatsgevonden. Zoals in veel 'probleemwijken' is er nogal gemakkelijk vanuit gegaan, dat (ver)nieuwbouw *linea recta* tot wensgedrag zou leiden, maar stenen alleen veranderen geen gedrag. Verbetering van de wijk gaat per definitie samen met verbetering van het sociaal weefsel. Die balans moet voortdurend bewaakt worden.

In de derde plaats heeft de Schilderswijk een segregatieprobleem. Niet zozeer in de klassieke sociaaleconomische definitie, maar de sociale samenhang in de wijk is langs door en door gewortelde sociaal-culturele en religieuze scheidslijnen georganiseerd en genormeerd. Dat is een groot goed, omdat het veel 'bonding' geeft in eigen kring. We wezen op het organiserende vermogen van veel religieuze gemeenschappen in de Schilderswijk. Lastig werken is het ook, voor een moderne seculiere overheid en haar dienstverleners. Enerzijds omdat veel energie gaat zitten in het met elkaar laten werken van groepen die dat normaliter of uit zichzelf niet doen ('bridging'), anderzijds omdat overheden tegen het principiële punt aanlopen van de scheiding van kerk en

staat. Dat vergt in de praktijk, zowel bestuurlijk als in de (beleids)uitvoering, leiderschap en 'normatieve horizon': weten waar je met de mensen en de wijk naartoe wilt: niet in de vorm van allerlei projectplannen of van een programma/masterplan, maar een lange termijn handelingsperspectief, dat de kaders stelt voor hoe gemeente en partners kunnen komen tot het 'groter WIJ(k)'.

Op zoek naar het 'groter WIJ(k)'

Er is op het ogenblik geen 'groter WIJ' in de Schilderswijk. Waarschijnlijk is dat op de keper beschouwd de belangrijkste conclusie van het onderzoek. Het sociaal en relationeel kapitaal in de wijk ligt besloten in een myriade van mondige kleine 'wij's'.

Als dit onderzoeksrapport iets laat zien, dan is het de gelaagdheid van wat er speelt in de Schilderswijk en hoe de ongeregelde heden daar in eindeloos detail mee samenhangen. 'Het gebeurt gewoon', zei een jongere tijdens een focusgroep over de ongeregelde heden: 'je kunt het er eindeloos over hebben, verklaringen uitpluizen, maar het gebeurt.' Het hyperrealisme dat dit onderzoeksrapport doordeesemt, is dat er pertinent geen *quick fix* bestaat. De 'Schilderswijkrellen' zijn, zoals we lieten zien, vergroeid met clusters van problemen, risicosituaties, of hoe je het maar duiden wilt: een '*well tossed spaghetti*' van gedoe met jongeren, in een grootstedelijke stadswijk waar al 100 jaar ervaring zit met concentratie en cumulatie van problemen op allerlei leefgebieden. Waar bovendien de kikkers moeilijk in de kruiwagens blijven als het gaat over samenwerken in de wijk. Waar het 'groter WIJ' uit beeld is geraakt.

***

Het is goed om te beseffen, ten slotte dat dit rapport verslag doet van een onderzoek. Het is niet een adviesnotitie. Dat moet ook niet door elkaar lopen. Het voorstel is om eerst precies te kijken en goed na te denken over wat er te zien was die onrustige dagen deze zomer. En dan (pas) daarover in gesprek gaan, als overheid, als professional, als wijkbewoners: dat biedt perspectief op wat werkt voor de Schilderswijk en – vooral – wie daaraan kunnen bijdragen.